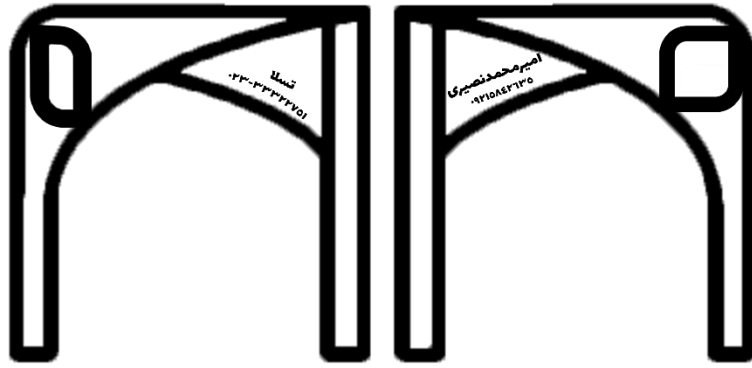

به نام خداوند جان و قلم

دیپارتمان علوم انسانی

جزوه درس ۸ منطق

پایه دهم انسانی

آموزش مفهومی و جمع بندی نکات تستی

نگارنده: امیر محمد نصیری

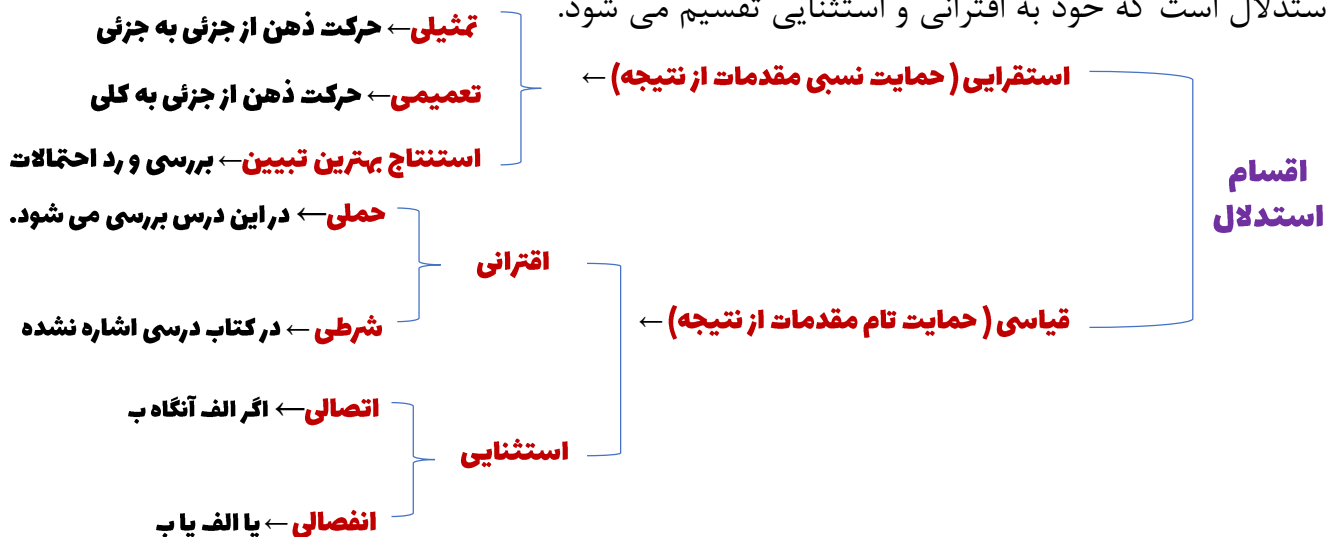
رتبه ۱۸۷ کنکور سراسری

امیر محمد نصیری

@amir_mohammadnasiri

قیاس اقترانی

پیش از به صورت خلاصه در درس پنجم با قیاس اقترانی آشنا شدیم و دانستیم که قیاس، یکی از انواع استدلال است که خود به اقترانی و استثنایی تقسیم می شود.

پیش از آن که به تعریف و تحلیل قیاس اقترانی پردازیم، تفاوت آن ها را با سایر استدلال ها بررسی خواهیم کرد.

در واقع تفاوت قیاس و استقرا در حمایت و قطعیت مقدمات و یقینی بودن آن است. در استقرا به فرض صادق بودن مقدمات، نمیتوان اطمینان داشت که نتیجه نیز صادق و معتبر است اما در قیاس، به فرض صادق بودن مقدمات، نتیجه یقینی است.

نکته: اگر کسی مقدمات قیاس را بپذیرد و نتیجه را نپذیرد، دچار تناقض فکری می شود.

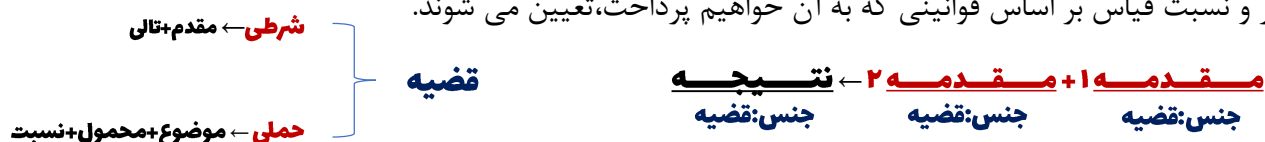
می دانید که هر استدلال از ۲ مقدمه تشکیل شده است.

در قیاس اقترانی نیز که نوعی استدلال است، این گونه است.

دو مقدمه تشکیل دهنده قیاس اقترانی، یک جز مشترک دارند که به آن حد وسط میگویند. (در ادامه به آن خواهیم پرداخت).

این دو مقدمه در ذهن اقتران می یابند و در این عمل اقتران، حد وسط از آن ها حذف می شود و سایر اجزا در نتیجه قرار میگیرند و جز سوم قیاس که فرزند مقدمات است، ساخته می شود. (درباره اقتران، توضیح داده خواهد شد).

سور و نسبت قیاس بر اساس قوانینی که به آن خواهیم پرداخت، تعیین می شوند.

حد وسط چیست؟

حد وسط جز مشترک دو مقدمه است که در نتیجه حذف می شود و عامل اقتران و پویایی قیاس می شود.

در واقع زمانی میتوانیم از قیاس نتیجه بگیریم که دو مقدمه آن، درباره یک چیز واحد و مشخص حرف بزنند.

نمی شود یک مقدمه درباره دویدن اسب حرف بزند و مقدمه دیگر درباره پرواز کردن پرنده و این دو مقدمه نتیجه گرفت پلنگ درنده است!!!

این چیز مشترک در واقع همان حد وسط است!!

به مثال های زیر دقت کنید:

هر **جزوه** ای خواندنی است.
بعضی **جزوه** ها، کاغذی نیستند.

هر جزوه ای خواندنی نیست
هر کتابی کاغذی است

بعضی خواندنی ها، کاغذی نیستند.

نتیجه ندارد، زیرا جز مشترکی ندارند.

نکته مهم در خصوص حد وسط آن است که باید در دو مقدمه به یک معنا و یک دلالت به کار رود.

حسن روحانی رییس جمهور است.
رییس جمهور هر چهار سال عوض می شود.

در باز است
باز پرنده است

حسن روحانی هر چهار سال عوض می شود. ← نتیجه معتبر نیست.

در پرنده است ← نتیجه معتبر نیست
حد وسط در یک مقدمه به معنای **open** و در یک مقدمه به معنای پرنده به کار رفته.

حد وسط در مقدمه اول مصداق است اما در مقدمه دوم مفهوم!!

سعدی انسان است.
انسان کلی است.

آب مایع است.
یخ از آب است.

سعدی کلی است. ← نتیجه معتبر نیست
حد وسط در مقدمه اول مصداق است اما در مقدمه دوم مفهوم است.

یخ مایع است. ← نتیجه معتبر نیست
حد وسط در مقدمه اول بدون حرف اضافه آمده اما در مقدمه دوم با حرف اضافه (از) آمده.

هر انسانی ناطق است.
سقراط انسان است..

هر آبی مایع است.
برخی آب ها شفاف نیستند.

سقراط ناطق است. ← نتیجه معتبر است

یخ مایع است. ← نتیجه معتبر است

نشانه های جمع و ی نکره تاثیری در حد وسط ندارند!

نشانه های جمع و ی نکره تاثیری در حد وسط ندارند!

اگر حد وسط در دو مقدمه به یک معنا و دلالت به کار نرود، مغالطه عدم تکرار حد وسط رخ می دهد.

اقتران چیست؟

در این خصوص، بحث های زیادی شده و نظرات مختلفی وجود دارد که البته پرداختن به آن اهمیت زیادی ندارد، چه آنکه تعریف لغوی و وجه تسمه قیاس اقترانی به این نام، در قواعد آن تاثیری ندارد.

مشخصا اقتران، به معنای نزدیکی و قرین شدن است.

برخی این نزدیک شدن را بین دو مقدمه و نتیجه می دانند و میگویند قیاس اقترانی به این دلیل به این نام شهرت یافته است که اجزا نتیجه درون مقدمات حضور دارد و در واقع مقدمات به یکدیگر نزدیک شده اند و نتیجه را تولید کرده اند.

نظر محکم تری نیز در این خصوص وجود دارد و آن نظر اصلا نتیجه را جز قیاس نمی داند و آن را حاصل قیاس می نامد.

طبق این نظر، عملیات نزدیکی دو مقدمه برای حذف حد وسط، اقتران نام دارد.

به عبارت دیگر حد وسط یکبار با موضوع یا محمول مقدمه اول اقتران یافته و یکبار با موضوع یا محمول مقدمه دوم اقتران می یابد.

تمام اشکال قیاس اقترانی و استثنایی از نظر جنس مقدمات (نه جایگاه حد وسط که بعدا به آن اشاره خواهد شد) به شرح زیر است که در تست ها مورد توجه می باشد.

سعدی شاعر است. ← حملی

هر شاعری انسان است. ← حملی

سعدی انسان است. ← حملی

۱- حملی + حملی ← حملی

اگر کسی مسلمان باشد روزه میگیرد. ← شرطی

گار کسی روزه بگیرد، نماز هم میخواند. ← شرطی

۲- شرطی + شرطی ← شرطی

اگر کسی روزه بگیرد، نماز هم میخواند ← شرطی

اگر کسی مسلمان باشد روزه میگیرد. ← شرطی

مسلمانان نماز میخواند. ← حملی

۳- شرطی

اگر کسی مسلمان باشد، نماز هم میخواند ← شرطی

اگر باران ببارد زمین خیس میشود. ← شرطی

باران بارید. ← حملی

۴- حملی

حملی + حملی ← دو حالت دارد ←

شماره ۱ تا ۳ اقترانی و شماره ۴ استثنایی است.

زمین خیس شد ← حملی

کاربرد نکته قبل در تست ها، می تواند به صورت زیر باشد.

کدام گزینه درباره قیاسی که یک مقدمه شرطی دارد، صحیح می باشد؟

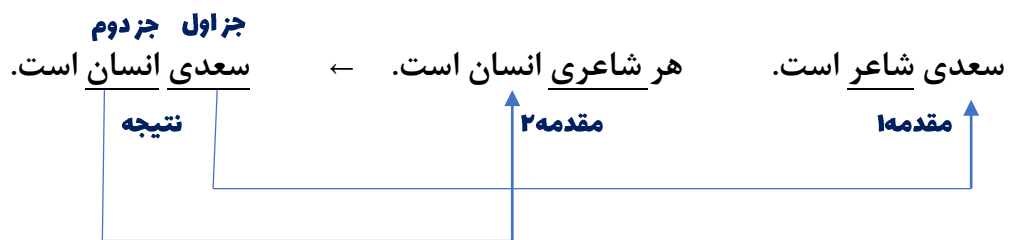
الف) نتیجه حتما حملی است.

ب) نتیجه حتما شرطی است.

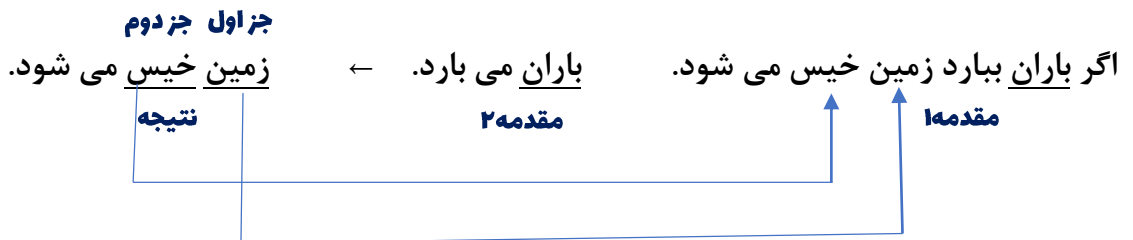
ج) نتیجه یا حملی یا شرطی است.

د) یک مقدمه حملی دارد.

اجزا نتیجه در قیاس اقترانی مستقیما درون هر دو مقدمه هست!

اجزا نتیجه در قیاس استثنایی عینا یا نقیضا درون یکی از مقدمات هست!

نکته ای طلایی در تشخیص قیاس اقترانی و استثنایی

جز دوم در قیاس استثنایی، همواره درباره جز اول است و اتفاق افتادن یا نیوفتادن آن را شرح می دهد اما در قیاس اقترانی، جز دوم، مستقل از جز اول است. به مثال های کادر بالا توجه کنید! در مثال باران، جزو اول شرطی را درباره بارش باران می گوید و جز دوم در ادامه آن، اتفاق افتادن شرط اول را بیان می کند.

خارج از کتاب اما پر کاربرد در تست

هر قیاس ۳ حد دارد:

۱- حد اصغر یا صغری یا مقدمه اول ← موضوع نتیجه در آن قرار دارد.

۲- حد وسط ← در نتیجه حذف می شود. می تواند در موضوع یا محمول بیاید و جایگاه آن شکل قیاس را مشخص می کند.

۳- حد اکبر یا کبری یا مقدمه دوم ← محمول نتیجه در آن قرار دارد.

هر شاعری انسان است. - انسان در محمول نتیجه ذکر شده پس از نظر منطقی، این مقدمه دوم یا کبری قیاس ما است.

سعدی شاعر است. ← سعدی در موضوع نتیجه ذکر شده پس از نظر منطقی، این مقدمه اول یا صغری قیاس ما است.

سعدی انسان است.
موضوع نتیجه محمول نتیجه

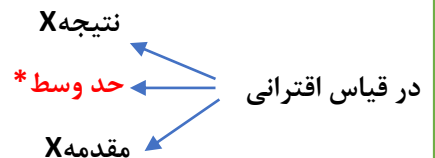
از مثال بالا نتیجه میگیریم جایگاه موضوع و محمول است که مقدمه اول یا دوم بودن قیاس را تعیین می کند، نه ترتیب نوشتن آن.

هر قیاس اقترانی بر اساس جایگاه قرارگیری حد وسط ۴ شکل دارد:

شکل اول - محمول - موضوع	شکل دوم - محمول - محمول	
هر الف ب است.	هر الف ب است.	مقدمه اول
هر ب ج است	هر ج ب است.	مقدمه دوم
هر الف ج است	هر الف ج است	نتیجه

شکل سوم - موضوع - موضوع	شکل چهارم - موضوع - محمول	
هر الف ب است.	هر الف ب است.	مقدمه اول
هر الف ج است.	هر ب الف است.	مقدمه دوم
هر ب ج است.	هر ب ج است.	نتیجه

مهم است و تنها با کشف آن میتوان قضایای جدید ساخت. **قلمچی اسفند ۹۲**

گاهی، مقدمه ها به ترتیب منطقی نیست و جای مقدمه اول و دوم عوض می شود!

مهم!!

این نکته را در کادر بالای صفحه قبل توضیح دادم!

در این موارد اگر به ترتیب نوشته شده بخواهید بر اساس جایگاه موضوع و محمول شکل قیاس را مشخص کنید، به اشتباه خواهید افتاد. حتما قبل از مشخص کردن شکل قیاس، ترتیب مقدمه اول و دوم (صغری و کبری) را چک نمایید.

هر شاعری انسان است..

سعدی شاعر است.

سعدی انسان است.

موضوع نتیجه محمول نتیجه

گاهی شکل اول و چهارم جابجا گرفته می شوند!!

اگر بر اساس ترتیب نوشته شده بخواهیم شکل قیاس را مشخص کنیم و هر شاعری انسان است را مقدمه اول بگیریم، حد وسط در مقدمه نخست در موضوع و در مقدمه دوم در محمول آمده که شکل چهارم می شود.

اما باید بدانیم ملاک مقدمه اول یا دوم بودن این است که موضوع و محمول نتیجه در کدام مقدمه آمده که بر اساس نکته صفحه قبل، مقدمه اول سعدی شاعر است می شود و مقدمه دوم هر شاعری انسان است.

با این تفاسیر، حد وسط در مقدمه اول در جایگاه محمول و در مقدمه دوم در جایگاه موضوع آمده که شکل اول را ایجاد می کند.

قیاس معتبر با قیاس صحیح متفاوت است!!!

قیاس معتبر یعنی قیاسی که نتیجه بخش باشد و با درستی مقدمات قطعاً به نتیجه برسیم. معتبر بودن قیاس را با صحیح بودن آن اشتباه نگیرید.

قیاسی میتواند معتبر باشد اما از نظر درستی و غلطی، ناصحیح باشد!!

در واقع درستی قیاس به محتوای آن بستگی دارد اما اعتبار آن به شکل و صورت قیاس وابسته است.

همه قیاس ها معتبر نیستند!!!

برای اینکه یک قیاس معتبر و نتیجه بخش باشد (به اصطلاح مُنتج باشد و عقیم نباشد) شرایطی باید بر استدلال (همان قیاس) حاکم باشد که جلوتر به آن خواهیم پرداخت.

دامنه مصادیق موضوع

برای یافتن دامنه مصادیق موضوع، به سور (کمیت) جمله مراجعه می کردیم، اگر کلی بود، دامنه موضوع، تمام مصادیق را در بر می گرفت و اگر جزئی بود، دامنه موضوع، برخی از مصادیق را در بر می گرفت.

در قضایای شخصییه نیز ، همواره تمامی دامنه مصادیق در بر گرفته میشود.

سور های کلی: همه، هر ، فقط و... سور های جزئی: بعضی، برخی و....

به عبارت دیگر، وقتی میگوییم هر الف ب است ، منظورمان تمامی افراد و مصادیق الف است و وقتی میگوییم بعضی الف ب است، فقط برخی افراد ب را اشاره می کنیم

منطق دانان برای سورهای کلی یا شخصییه علامت مثبت (+) و برای سور های جزئی علامت منفی (-) قرار می دهند.

هر انسانی + باهوش است هیچ انسانی + باهوش نیست بعضی انسان ها - باهوش اند
 علی + باهوش است فقط انسان ها + باهوش اند. هر انسانی + باهوش است.

سور کلی، در جملات سالبه بیاید، معنای جزئی می دهد، پس اشتباه علامت + نگذارید! مهم!!

هر انسانی باهوش نیست ← یعنی ← بعضی انسان ها باهوش نیستند ← پس ← علامت موضوع منفی می شود.

دامنه مصادیق محمول

خلاصه، صریح و تستی می گویم!

کیفیت (نسبت) قضیه اگر موجه بود علامت منفی (-) و اگر سالبه بود علامت مثبت (+) بگذارید.

در واقع در قضایای موجه، همه مصادیق محمول مورد نظر ما نیست و نسبت را به کل محمول ندادیم اما در قضایای سالبه، تمامی افراد محمول ، مد نظر ما است.

نکته: دامنه مصادیق محمول، بزرگتر از دامنه مصادیق موضوع است.

جمع بندی

+	همه مصادیق موضوع ←	قضیه کلی یا شخصییه باشد ←
-	برخی مصادیق موضوع ←	قضیه جزئی باشد ←
+	همه مصادیق محمول ←	قضیه سالبه باشد ←
-	برخی مصادیق محمول ←	قضیه موجه باشد ←
+	همه مصادیق محمول ←	قضیه شخصییه باشد ←

شرایط اعتبار قیاس

قیاسی بود صاحب اعتبار دو گام و سه شرطش بود برقرار

شرط اول - هر دو مقدمه سالبه نباشد. (علامت محمول در هر دو مقدمه جزئی یا دو مقدمه سالبه، معتبر نیست)

شرط دوم - علامت حد وسط حداقل در یکی از مقدمه ها مثبت باشد. (یعنی قیاسی با دو مقدمه جزئی یا دو مقدمه سالبه، معتبر نیست)

شرط سوم - هر کدام از موضوع و محمول نتیجه که علامت مثبت دارند، باید در مقدمات هم علامت مثبت داشته باشند. (بنابراین اگر علامت موضوع و محمول نتیجه منفی باشد، به این شرط نیازی نخواهیم داشت.)

گام اول - بررسی شرایط حد وسط (کاملاً یکسان باشد - در یک معنا و دلالت به کار رفته و مشترک لفظی نباشد)

گام دوم - قانون نتیجه قیاس (به آن خواهیم پرداخت)

مهم!!

قانون نتیجه قیاس

نتیجه تابع اخص مقدمتین است. = نتیجه تابع پست ترین و کم ارزش ترین دو مقدمه است.

یعنی اگر یکی از مقدمه ها سالبه بود و دیگری موجبه، نتیجه سالبه خواهد بود.

اگر یکی از مقدمه ها کلی بود و دیگری جزئی، نتیجه جزئی خواهد بود.

اگر یکی از مقدمه ها سالبه کلیه و دیگری موجبه جزئی باشد، نتیجه سالبه جزئی می شود. (نتیجه سور و نسبت ضعیف را میگیرد.)

نمونه هایی چالشی از عدم به کارگیری حد وسط به صورت یکسان

خانم ها برای همسرشان با کل دنیا می جنگند.
همسر آن ها ، کل دنیایشان است.

پس خانم ها با همسرشان می جنگند. ← معتبر نیست

اگر خوب دقت نکنید، نام این مغالطه را توسل به معنای ظاهری می گذارید، اما فراموش نکنید که مغالطه توسل به معنای ظاهری و اشتراک لفظ مربوط به حیطه تعریف و تصور است اما در اینجا با استدلال سر و کار داریم!
در استدلال ها (قیاس و...) اگر اشتراک لفظ یا توسل به معنای ظاهری برای حد وسط رخ بدهد، مغالطه عدم تکرار حد وسط داریم!!

در این مثال دنیا در مقدمه ها، در دلالت های مختلف به کار رفته است!

دیوار موش دارد = (استاندارد می کنیم) = دیوار دارای موش است.
موش گوش دارد = (استاندارد می کنیم) = موش دارای گوش است.

سببش ۸۳-۸۳

آب انگور مباح است.
شراب از آب انگور است

دیوار گوش دارد ← معتبر نیست، حد وسط در یک مقدمه موش است و در دیگر مقدمه دارای موش.

شراب مباح است ← معتبر نیست، حد وسط در یک مقدمه آب انگور است و در دیگر مقدمه از آب انگور.

چند قانون کلی پیرامون نتیجه قیاس

- ۱- نتیجه شکل اول از هر چهار نوع قضیه است. (یک موجه کلیه، یک موجه جزئی، یک سالبه کلیه، یک سالبه جزئی)
- ۲- نتیجه شکل دوم همواره سالبه خواهد بود. (دو سالبه کلیه، دو سالبه جزئی)
- ۳- نتیجه شکل سوم همواره جزئی خواهد بود.
- ۴- نتیجه شکل چهارم به جز یک حالت (که اشاره خواهد شد) همواره جزئی است.

در چه حالتی نتیجه شکل چهارم، کلیه خواهد بود؟
در صورتی که مقدمه اول قیاس سالبه کلیه و مقدمه دوم موجه کلیه باشد.

- ۱- در تمامی شکل ها اگر حتی یکی از مقدمه ها جزئی بود، نتیجه حتما جزئی است و غیر از این غلط می باشد.
- ۲- در تمامی شکل ها اگر حتی یکی از مقدمه ها سالبه بود، نتیجه حتما سالبه است و غیر از این غلط می باشد.
- ۳- در تمامی شکل ها فقط در صورتی نتیجه موجه است که هر دو مقدمه موجه باشد و غیر از این غلط می باشد.

کاربرد نکته بالا در تست ها

در صورتی که در تست دو مقدمه دادند و از شما خواستند که بگویید کدام گزینه نمی تواند نتیجه این قیاس باشد، ابتدا با استفاده از مشخص کردن جاسگاه حد وسط، شکل قیاس را تعیین می کنید و سپس با نکات بالا، گزینه ها را خط می زنید.

مثلا صورت سوال قیاس شکل سوم به شما داده است و شما می دانید نتیجه شکل سوم همواره جزئی است، با این روش گزینه هایی که سور کلی دارند را خط می زنید!

بعضی قیاس ها، به شکل منطقی نوشته نمی شوند و خودتان باید استاندارد کنید (مثل استدلال موش و دیوار) نکته

هر درخت میوه داری در فصل بهار جوانه می زند و مقداری رشد می کند. پس بعضی از آن هایی که رشد کمی در فصل بهار می کنند، در این فصل جوانه می زنند.

هر درخت میوه دار در فصل بهار کمی رشد می کند.

هر درخت میوه دار در فصل بهار جوانه می زند.

بعضی آن هایی که رشد کمی دارند، جوانه می زنند.

نکته

نتیجه تمامی حالت های قیاس اقترانی یقینی است اما معتبر نیست!!

قیاسی یقینی است که به نتیجه ختم شود و تمامی قیاس ها به نتیجه می رسند. (اصلا تفاوت قیاس با سایر استدلال ها، همین رسیدن به نتیجه است).
حال این نتیجه حاصله از قیاس، می تواند معتبر یا نامعتبر باشد.

نکته

اگر مقدمات قیاس صادق نباشد، نتیجه می تواند صادق یا کاذب باشد.
اگر مقدمات قیاس صادق باشد، نتیجه الزاما صادق است.

نکته

تشخیص شکل قیاس، در به دست آوردن نتیجه کاربردی ندارد!!

نکته خارج از کتاب

کمترین فاصله میان ۲ حد وسط در شکل چهارم است.
بیشترین فاصله میان ۲ حد وسط در شکل چهارم است.

کتاب به زبان دیگر

حمل حد وسط در صغری / وضع در کبری ← یعنی ← شکل اول ← یعنی حد وسط به ترتیب در محمول و موضوع باشد.
حمل حد وسط در هر دو ← یعنی ← شکل دوم ← یعنی حد وسط در هر دو محمول باشد.
وضع حد وسط در هر دو ← یعنی ← شکل سوم ← یعنی حد وسط در هر دو موضوع باشد.
وضع حد وسط در صغری / حمل در کبری ← یعنی ← شکل اول ← یعنی حد وسط به ترتیب در موضوع و محمول باشد.

نکته

اساس تامین اعتبار یک قیاس، تعیین دامنه مصادیق موضوع و محمول است.